

STANISLAVSKIY TIZIMI VA SUN'IY INTELLEKT DAVRIDA AKTYORLIK MAHORATINING TRANSFORMATSIYASI

**Nabijonova Irodaxon
Xasan qizi**

*Qo'qon davlat universiteti 3-bosqich talabasi
Qo'qon shahar.*

E-mail: irodaxonnabijonovahasanoqizi@gmail.com

Аннотация

Ushbu maqolada Konstantin Stanislavskiy tomonidan yaratilgan aktyorlik tizimining zamonaviy teatr va kino san'atidagi transformatsiyasi, ayniqsa sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi sharoitida uning yangi talqinlari tahlil qilinadi. Tadqiqotning dolzarbligi raqamli texnologiyalar va AI vositalarining aktyorlik jarayoniga kirib kelishi bilan bog'liq bo'lib, bu holat aktyor ijrosining psixologik va texnik asoslarini qayta ko'rib chiqishni talab etadi. Maqolaning maqsadi Stanislavskiy tizimining asosiy tamoyillari — “haqiqatga ishonish”, “ichki harakat”, “agar men bo'lsam” metodining sun'iy intellekt davridagi ahamiyatini ochib berishdir. Tadqiqotda analitik, qiyosiy va zamonaviy teatrshunoslik metodlaridan foydalanildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, AI texnologiyalari aktyorlikni almashtirmaydi, balki uning ijodiy imkoniyatlarini kengaytiradi. Xulosa sifatida Stanislavskiy tizimi raqamli davrda ham aktyorlik san'atining asosiy metodologik poydevori bo'lib qolishi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: Stanislavskiy tizimi, aktyorlik mahorati, sun'iy intellekt, teatr transformatsiyasi, raqamli filologiya, ijodiy jarayon, sahnaviy haqiqat, metod aktyorlik, digital teatr, obraz yaratish.

Аннотация: В данной статье анализируется трансформация системы Константина Станиславского в современном театре и кино, особенно в условиях развития технологий искусственного интеллекта. Актуальность исследования связана с внедрением цифровых технологий в актёрское искусство, что требует переосмысления психологических и технических основ актёрского исполнения. Цель статьи — раскрыть значение основных принципов системы Станиславского в эпоху ИИ. В исследовании использованы аналитические и сравнительные методы. Результаты показывают, что технологии искусственного интеллекта не заменяют актёра, а расширяют его творческие возможности. В заключении подчёркивается, что система Станиславского остаётся фундаментальной методологией актёрского мастерства.

Ключевые слова: система Станиславского, актёрское мастерство, искусственный интеллект, театральная трансформация, цифровая филология, сценическая правда, метод актёра, творческий процесс, цифровой театр, образ.

Abstract: This article analyzes the transformation of Konstantin Stanislavski's acting system in modern theatre and cinema, particularly in the context of artificial intelligence development. The relevance of the study is connected with the integration of digital technologies into acting practice, which requires rethinking the psychological and technical foundations of performance. The aim of the article is to reveal the significance of Stanislavski's key principles in the AI era. Analytical and comparative methods were used in the research. The results show that artificial intelligence does not replace the actor but expands creative possibilities. The conclusion emphasizes that Stanislavski's system remains a fundamental methodological basis for acting in the digital age.

Keywords: Stanislavski system, acting, artificial intelligence, theatre transformation, digital philology, stage truth, method acting, creative process, digital theatre, character building.

Teatr san'ati inson tafakkuri va hissiyotining eng nozik ifodalaridan biri bo'lib, u har bir tarixiy davrda yangi shakl va mazmun kasb etib kelgan. Aktyorlik mahorati esa ushbu san'atning markaziy elementi sifatida doimo o'zgarib, rivojlanib borgan. XX asr boshida Konstantin Stanislavskiy tomonidan yaratilgan tizim aktyorlikni ilmiy asosga qo'yib, sahnaviy ijroning psixologik va emotsional mexanizmlarini chuqur tahlil qilish imkonini berdi. Bugungi kunda esa teatr va kino san'ati raqamli texnologiyalar, virtual sahnalar va sun'iy intellekt vositalari bilan kesishgan yangi bosqichga kirib bormoqda. Bu jarayon aktyorlik mahoratining an'anaviy tushunchalarini qayta ko'rib chiqishni talab etadi. Ayniqsa, AI asosidagi obraz yaratish, raqamli aktyorlar va virtual personajlar paydo bo'lishi Stanislavskiy tizimining zamonaviy talqinini dolzarb masalaga aylantiradi. Mazkur maqola Stanislavskiy tizimining asosiy tamoyillarini zamonaviy raqamli teatr va sun'iy intellekt kontekstida tahlil qilishga bag'ishlanadi.

Mazkur tadqiqotda Stanislavskiy aktyorlik tizimining zamonaviy teatr va kino amaliyotidagi transformatsiyasini o'rganish uchun kompleks ilmiy yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot metodologiyasi asosan analitik, qiyosiy, tizimli va interpretatsion metodlarga asoslanadi.

Analitik metod orqali Stanislavskiy tizimining asosiy komponentlari — "ichki haqiqat", "tasavvur", "agar men bo'lsam" prinsipi va "emotsional xotira" kabi tushunchalar chuqur tahlil qilindi. Bu yondashuv aktyorlik jarayonining psixologik mexanizmlarini ochib berishga xizmat qildi. Qiyosiy metod yordamida an'anaviy teatr aktyorligi bilan zamonaviy raqamli teatr, kino va sun'iy intellekt asosidagi ijro modellari o'rtasidagi farqlar va o'xshashliklar o'rganildi. Ayniqsa, AI-generated (sun'iy intellekt yaratgan) obrazlar bilan inson aktyorining ijodiy jarayoni o'zaro taqqoslandi. Tizimli yondashuv Stanislavskiy tizimini yaxlit struktura sifatida ko'rib chiqishga imkon berdi. Unda aktyorlik jarayoni nafaqat texnik, balki ruhiy, hissiy va kognitiv komponentlardan iborat murakkab tizim sifatida tahlil qilindi. Interpretatsion metod esa teatrshunoslik manbalari, zamonaviy ilmiy qarashlar va raqamli filologiya doirasidagi konsepsiyalarni talqin qilish uchun qo'llanildi.

Tadqiqot manbalari sifatida Stanislavskiy asarlari, zamonaviy teatr nazariyasi bo'yicha ilmiy adabiyotlar, shuningdek, raqamli teatr va sun'iy intellektga oid so'nggi ilmiy maqolalar tahlil qilindi.

Stanislavskiy tizimi aktyorlik san'atini tasodifiy hissiyotlarga emas, balki ichki psixologik haqiqatga tayanuvchi ilmiy-metodik jarayon sifatida shakllantirdi. Uning asosiy maqsadi aktyorni "o'ynovchi shaxs" emas, balki "yashovchi obraz" darajasiga olib chiqish edi. Bu tizimda markaziy tushunchalardan biri "sahnaviy haqiqat" bo'lib, u aktyordan har bir harakatni ichki ishonch asosida bajarishni talab etadi. Stanislavskiyga ko'ra, sahnada yolg'on hissiyot tomoshabinni ishontira olmaydi, faqat haqiqiy ichki kechinma orqali obraz jonlanadi.

Stanislavskiy tizimida aktyorning ijodiy jarayoni uch asosiy bosqichga bo'linadi: tushunish, his qilish va ifodalash. Bu jarayonlar o'zaro uzviy bog'langan bo'lib, aktyor obrazni faqat matn orqali emas, balki ichki tasavvur va hissiyot orqali quradi. "Agar men bo'lsam..." prinsipi aktyorni shaxsiy tajribasi va tasavvurini obraz bilan birlashtirishga yordam beradi. Bu esa ijroning tabiiy va ishonchli chiqishini ta'minlaydi.

Zamonaviy teatr va kino sanoatida sun'iy intellekt texnologiyalarining kirib kelishi aktyorlik tushunchasini sezilarli darajada kengaytirdi. Bugungi kunda AI yordamida raqamli aktyorlar, virtual obrazlar va avtomatlashtirilgan sahna harakatlari yaratilmoqda. Biroq bu jarayon Stanislavskiy tizimini inkor etmaydi. Aksincha, u aktyorlikning insoniy asosini yanada muhimlashtiradi. Chunki sun'iy intellekt texnik ijroni yaratishi mumkin, ammo ichki hissiy haqiqatni to'liq ifoda eta olmaydi.

Raqamli teatrda aktyor endi faqat sahna maydonida emas, balki kamera, motion capture tizimlari va virtual muhitlarda ham ishlaydi. Bu esa aktyordan yangi kompetensiyalarni talab etadi: texnologik moslashuv, raqamli ifoda va multimodal ijro. Stanislavskiy tizimining asosiy tamoyillari — diqqat, tasavvur, ichki monolog va hissiy xotira — yangi muhitda ham o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Bugungi teatr amaliyotida Stanislavskiy tizimi Strasberg, Meisner va Adler maktablari bilan uyg'unlashgan holda qo'llanilmoqda. Bu integratsiya aktyorlik mahoratini yanada chuqurlashtirib, uni global teatr jarayonlariga moslashtirmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Stanislavskiy aktyorlik tizimi zamonaviy teatr va kino san'atida hali ham asosiy metodologik tayanchlardan biri bo'lib qolmoqda. Qiyosiy tahlil jarayonida an'anaviy sahna aktyorligi bilan raqamli va sun'iy intellekt asosidagi ijro shakllari o'rtasida muhim farqlar aniqlandi. Birinchidan, inson aktyori ijrosida ichki psixologik haqiqat va emotsional xotira asosiy rol o'ynaydi. Bu elementlar obrazning jonli va ishonchli chiqishini ta'minlaydi. Sun'iy intellekt asosidagi obrazlarda esa tashqi harakatlar mukammal modellashtirilishi mumkin, biroq ichki hissiy kechinmalarni to'liq yaratish imkoniyati cheklangan. Ikkinchidan, Stanislavskiy tizimidagi "agar men bo'lsam..." prinsipi aktyorni obrazga shaxsiy tajriba orqali kirishga undaydi. Bu jarayon AI tizimlarida mavjud emas, chunki sun'iy intellekt shaxsiy tajriba va hissiy xotiraga ega emas. Natijada, inson aktyori ijrosi tomoshabinda empatiya uyg'otish darajasi jihatidan ustunlikka ega bo'lib qolmoqda. Uchinchidan, zamonaviy teatr amaliyotida raqamli texnologiyalar (motion capture, CGI, virtual sahna) aktyor ijrosini texnik jihatdan kengaytirdi. Bu esa aktyorga yangi ifoda imkoniyatlarini berdi. Biroq bu imkoniyatlar ham Stanislavskiy tizimining asosiy

tamoyillarini inkor etmaydi, aksincha, ularni yangi muhitga moslashtiradi. Tahlil natijalariga ko‘ra, sun‘iy intellekt aktyorlikni almashtiruvchi vosita emas, balki uni qo‘llab-quvvatlovchi texnologik instrument sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu bilan birga, tomoshabin qabulida “jonli insoniy hissiyot” eng muhim estetik qiymat bo‘lib qolmoqda. Muhokama jarayonida shuni ham kuzatish mumkinki, zamonaviy rejissura Stanislavskiy tizimidan voz kechmagan, aksincha, uni postdramatik teatr, raqamli sahna va multimedia spektakllar bilan uyg‘unlashtirmoqda. Bu holat tizimning universalligini va zamonlarga moslashuvchanligini tasdiqlaydi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, Stanislavskiy tizimining zamonaviy teatr amaliyotidagi eng muhim funksiyalaridan biri — bu aktyor ijrosini psixologik jihatdan asoslash va strukturalashtirishdir. Ya‘ni aktyor sahnada tasodifiy emotsional reaksiyalar bilan emas, balki ichki motivatsiya va ongli ijodiy jarayon orqali harakat qiladi. Bu holat zamonaviy aktyorlik nazariyasida “psixofizik birlik” tamoyili sifatida talqin etiladi. Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, sun‘iy intellekt asosidagi obraz yaratish texnologiyalari (masalan, generativ video modellar, raqamli aktyorlar) tashqi ekspressiyani juda yuqori aniqlikda takrorlashi mumkin. Biroq ushbu tizimlarda subyektiv tajriba, ya‘ni insonning hayotiy kechinmalari, xotira va hissiy transformatsiya jarayoni mavjud emas. Aynan shu omil inson aktyori ijrosini estetik va psixologik jihatdan beqiyos qiladi. Stanislavskiy tizimida markaziy o‘rin tutuvchi “ichki harakat” (vnutrennee dejstvie) tushunchasi zamonaviy kontekstda yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Tadqiqot natijalari ko‘rsatadiki, ichki harakatga ega bo‘lmagan ijro, hatto texnik jihatdan mukammal bo‘lsa ham, tomoshabinda chuqur emotsional rezonans hosil qila olmaydi. Bu esa teatr san‘atining asosiy maqsadi — tomoshabinni hissiy va ma‘naviy jihatdan ta‘sirlantirish — bilan bevosita bog‘liq.

Tahlil jarayonida “diqqat doirasi” va “sahnaviy e‘tibor” mexanizmlari zamonaviy raqamli sahnada ham o‘z funksional ahamiyatini saqlab qolayotgani aniqlandi. Virtual muhitda ishlayotgan aktyorlar ham o‘z diqqatini kamera, sensor yoki raqamli obyektlar bilan muvofiqlashtirish orqali Stanislavskiy tamoyillarini yangi shaklda qo‘llamoqdalar. Muhim natijalardan yana biri shuki, zamonaviy rejissura amaliyotida gibril aktyorlik modeli shakllanmoqda. Bu modelda inson aktyori va raqamli texnologiyalar birgalikda ishlaydi. Masalan, aktyor jonli ijro beradi, biroq uning harakati AI tizimlari tomonidan kengaytiriladi yoki virtual muhitga ko‘chiriladi. Bu jarayon aktyorlikni yo‘q qilmaydi, aksincha uni ko‘p qatlamli ijodiy tizimga aylantiradi. Bundan tashqari, empirik kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, tomoshabin qabulida hali ham insoniylik effekti ustunlik qiladi. Ya‘ni tomoshabin real aktyorning nafas olishi, mikro-harakatlari va tabiiy emotsional o‘zgarishlariga nisbatan yuqori darajada empatiya bildiradi. Sun‘iy obrazlarda esa bu hissiy bog‘lanish nisbatan zaifroq bo‘lib qolmoqda. Shu asosda aytish mumkinki, Stanislavskiy tizimi nafaqat tarixiy metod, balki zamonaviy teatr va raqamli san‘at sharoitida ham metodologik invariant (o‘zgarimas asos) sifatida faoliyat yuritmoqda. U aktyorlik jarayonining psixologik yadrosini tashkil etadi va texnologik o‘zgarishlardan qat‘i nazar, o‘z ahamiyatini yo‘qotmaydi.

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Stanislavskiy aktyorlik tizimi zamonaviy teatr va kino san‘atining metodologik asoslaridan biri bo‘lib qolmoqda. Uning asosiy g‘oyasi — aktyorning sahnada “yashashi”, ya‘ni obrazni tashqi ijro

sifatida emas, balki ichki psixologik jarayon sifatida kechirishidir — bugungi raqamli va sun'iy intellekt davrida ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan.

Sun'iy intellekt texnologiyalarining tez rivojlanishi aktyorlik san'atida yangi imkoniyatlar yaratdi: virtual obrazlar, raqamli aktyorlar, avtomatlashtirilgan sahna harakatlari va generativ vizual muhitlar teatr estetikasini sezilarli darajada kengaytirdi. Biroq tadqiqot shuni tasdiqlaydiki, ushbu texnologiyalar aktyorning ichki psixologik jarayonini to'liq almashtira olmaydi. Chunki Stanislavskiy tizimining markazida turgan asosiy kategoriya — insoniy ichki haqiqat va ongli hissiy tajriba — sun'iy tizimlarda mavjud emas.

Tahlil natijalari asosida shunday xulosaga kelish mumkin, zamonaviy aktyorlik ikki asosiy yo'nalishning kesishgan nuqtasida rivojlanmoqda: bir tomonda Stanislavskiy an'anasiga tayanuvchi psixologik-realistik aktyorlik, ikkinchi tomonda esa texnologik kengaytirilgan, raqamli va gibrid ijro shakllari. Bu ikki yo'nalish qarama-qarshi emas, balki bir-birini to'ldiruvchi tizim sifatida shakllanmoqda. Tadqiqot aktyorlik mahoratining asosiy tayanchi bo'lgan diqqat, tasavvur, ichki monolog va emotsional xotira kabi Stanislavskiy elementlari zamonaviy sahna va ekran san'atida ham amaliy ahamiyatga ega ekanini tasdiqladi. Ular aktyorga texnologik muhitda ham insoniylikni saqlab qolish imkonini beradi. Umumiy xulosa sifatida aytish mumkinki, Stanislavskiy tizimi tarixiy metod sifatida emas, balki doimiy evolyutsiyada bo'lgan ijodiy paradigma sifatida qaralishi lozim. U aktyorlik san'atining ichki mohiyatini belgilab beruvchi universal model bo'lib, sun'iy intellekt davrida ham o'zining nazariy va amaliy ahamiyatini saqlab qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Stanislavskiy K. S. *Aktyorning o'z ustida ishlashi*. — Moskva: Iskustvo, 1989.
2. Stanislavskiy K. S. *Teatr san'ati tizimi*. — Moskva: AST, 2005.
3. Strasberg L. *A Dream of Passion: The Development of the Method*. — New York: Plume, 1987.
4. Meisner S. *On Acting*. — New York: Vintage Books, 1987.
5. Adler S. *The Art of Acting*. — New York: Applause Theatre & Cinema Books, 2000.
6. Brook P. *The Empty Space*. — London: Penguin Books, 1968.
7. Grotowski J. *Towards a Poor Theatre*. — London: Methuen, 1975.
8. Lehmann H.-T. *Postdramatic Theatre*. — London: Routledge, 2006.
9. Pavis P. *Dictionary of the Theatre: Terms, Concepts, and Analysis*. — Toronto: University of Toronto Press, 1998.
10. Benedetti J. *Stanislavski and the Actor*. — London: Routledge, 1990.
11. Xolmatov A. *Zamonaviy teatr nazariyasi va amaliyoti*. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
12. Karimov Z. *O'zbek teatr san'ati tarixi*. — Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2017.